

Slováci v ohni veľkej vojny (1914–1918): Od lojality k novej budúcnosti

1. Úvod do tragédie: Svet v pohybe a básnikovo varovanie

V slovenských regiónoch sa správa o vypuknutí veľkého konfliktu nešírila len prostredníctvom úradných vyhlášok, ale aj cez clivé tóny ľudových piesní. Jedna z nich, pochádzajúca z okolia Skalice, mrazivo predpovedala prichádzajúcu skazu:

„Bude vojna, bude, bude patália, Bude pri Prešpurku krvi po kolená.“

Zatiaľ čo ľudová pieseň hovorila o krvi, oficiálna štátna moc sa odievala do vznešených slov.

Cisár František Jozef I. vo svojom slávnom manifeste „**Mojim národom!**“ tvrdil, že do vojny vstupuje s pokojným svedomím, aby bránil česť monarchie pred „pletkami protivníka plného nenávisť“. Sľuboval rýchle víťazstvo, no realita bola od prvých dní iná.

Najväčší slovenský básnik Pavol Országh Hviezdoslav vo svojich *Krvavých sonetoch* okamžite rozpoznal pravú, neľudskú tvár vojny:

„I hučí válka – Ako krútilava sa vrtí, guľa-váľa, rozohnaná, plutvami trepe jakby **leviatana** a v bezodný hrtan s chvatom strháva, požiera, nenásytná...“

— P. O. Hviezdoslav, *Krvavé sonety*

Pre mladého čitateľa je dôležité pochopiť pojem **leviatan**. V židovskom bájosloví ide o obrovskú morskú obludu, draka či šarkana. Hviezdoslav tento obraz použil geniálne – vojna preňho nebola hrdinským činom, ale nenásytným netvorom, ktorý pohlcuje ľudské životy aj majetky a namiesto rozkvitnutých miest zanecháva len púšť. Tento globálny konflikt vytrhol slovenského vojaka z rodnej dediny a hodil ho do neľútostnej mašinérie frontu už v prvých augustových dňoch roku 1914.

2. Mobilizácia a nálady v spoločnosti: Nadšenie vs. realita

Vládna propaganda v Uhorsku sa snažila vytvoriť ilúziu všeobecného oduševnenia. Po mestách behali platení agitátori, ktorí vyvolávali slávu vojne a panovníkovi. Skutočné postoje Slovákov však boli poznačené hlbokou skepsou.

Oficiálna propaganda	Slovenská realita
Obraz jednotného národa nadšene brániaceho „vlast“.	Prijatie správy o vojne s nevôľou a odporom .
Agitátori volajúci „Nech žije vojna!“.	Vojaci rukujúci s ťažkým srdcom, bez kúska nadšenia.
Prezentovanie nepriateľov ako zloduchov.	Silné sympatie k „bratskému“ Rusku a Srbsku .

Prečo Slováci prijali vojnu s odporom?

1. **Slovanská vzájomnosť:** Veľká časť verejnosti vnímala Rusov a Srbov ako blízke národy, s ktorými nechceli bojovať.
 2. **Skúsenosť s útlakom:** Uhorská vláda dlhodobo upierala Slovákom základné národné práva, preto k štátu necítili úprimnú oddanosť.
 3. **Sociálna neistota:** Strach z toho, kto sa postará o polia a rodiny, bol silnejší než umelo vyvolávané vlastenectvo.
- Tento rozpor medzi štátom a občanom viedol k tomu, že kým bežní ľudia trpeli, ich politickí predstavitelia museli hľadať spôsob, ako v tomto chaosu prežiť.
-

3. Slovenská politika v „čakárni“ dejín

V atmosfére vojnového stavu, kedy bol akýkoľvek opozičný hlas trestaný, zvolila slovenská politická reprezentácia taktiku **politkej pasivity** (vedomej nečinnosti). Politik Ivan Dérer tento postoj odôvodnil pragmaticky: ak by monarchia prehrala, národné oslobodenie by mohlo prísť „samo od seba“ ako výsledok svetového vývoja, bez zbytočných obetí na domácej pôde.

V zákulisí sa však začali rysovať štyri základné vízie budúcnosti:

- **Autonómia v rámci Uhorska:** Snaha získať územnú samosprávu priamo od budapeštianskej vlády.
- **Ruská orientácia:** Plán na priame pripojenie Slovenska k cárskemu Rusku.
- **Federatívne usporiadanie:** Vytvorenie širšej poľsko-česko-slovenskej federácie.
- **Česko-slovenská cesta:** Spojenie s českými krajinami do spoločného štátu (táto vízia sa postupne ukázala ako najpriechodnejšia).

Kým však politici v tichosti čakali na výsledok bojov, na domácom fronte zavládla atmosféra strachu a podozrievania.

4. Život pod drobnohľadom: Štátny teror a prenasledovanie

Domáci front nebol o nič pokojnejší než ten vojnový. Uhorská moc nastolila režim **štátneho teroru**, zameraný najmä na slovenských národovcov, ktorých považovala za potenciálnych zradcov.

Vavro Šrobár vo svojich pamätiach opisuje drastické prejavy neslobody:

- **Neustále sledovanie:** Detektívi sa „prikrádali na krok“ a počúvali súkromné rozhovory ľudí.
- **Cenzúra korešpondencie:** Dochádzalo k pravidelnému a násilnému **otváraniu listov**.
- **Podozrievanie z vlastizrady:** Každý pohyb na verejných miestach, napríklad na stanicích, bol vyhodnocovaný ako **špionáž**.
- **Psychický nátlak:** Štátni úradníci študovali gestá a výrazy tváří Slovákov – či smútia alebo sa radujú, všetko podľa nich „páchlo zradou“.

Tento tlak rástol úmerne s tým, ako sa frontová línia začala nebezpečne približovať k slovenským hraniciam.

5. Keď vojna zaklopala na dvere: Boje v Karpatoch (1914–1915)

Slovensko sa už v prvom roku vojny stalo priamym dejiskom krvavých stretov. Rakúsko-uhorská armáda, vrátane slávneho **71. trenčianskeho pešieho pluku**, bola nasadená do ťažkých bojov v Haliči už v auguste 1914. Ruská armáda však útočila nečakane prudko.

Kľúčové fakty o karpatskej zime 1914–1915:

1. **Okupácia severovýchodu:** Ruské vojská prenikli cez karpatské priesmyky a obsadili mestá **Medzilaborce, Snina, Humenné, Svidník, Bardejov a Stropkov**.
2. **Strategická hrozba:** Cez Poľsko sa Rusi tlačili k Moravskej bráne, čím vzniklo reálne riziko obsadenia celého Slovenska aj českých krajín.
3. **Masové dezercie:** Proruské nálady a slovanská vzájomnosť viedli k tomu, že tisíce slovenských vojakov dobrovoľne prechádzali do ruského zajatia.

4. **Aktivizácia odboja:** Práve blízkosť frontu dodala odvahu „hlasistom“ na čele s Vavrom Šrobárom, ktorí začali v spolupráci s Prahou intenzívne pracovať na myšlienke spoločného štátu.

6. Zázemie a ľudská tvár vojny

Vojna totálne vyčerpala hospodárstvo a drasticky zmenila životy tých, ktorí zostali doma. Civilné obyvateľstvo čelilo podmienkam, ktoré hraničili s biologickým prežitím.

- **Zmena sociálnych rolí:** Keďže muži boli na frontoch, ich prácu v továrňach a na poliach museli prebrať **ženy a deti**. Ženy sa dokonca začali zapájať aj do **pomocných vojenských zborov**.
- **Absolútny nedostatok:** Obchody zívali prázdnotou. *Národné noviny* v novembri 1917 priniesli svedectvo o tom, ako ľudia na trhoch „**zubami, nechtami, dlaňami i pazúrami**“ bojovali o posledné zvyšky stravy.
- **Sociálna katastrofa:** Prázdne trhy a prázdne žalúdky viedli k prudkému nárastu chorobnosti a detskej úmrtnosti.

Tento vnútorný kolaps spoločnosti kráčaľ ruka v ruke s hromadiacimi sa telegramami z frontu, ktoré rodinám oznamovali, že ich synovia a otcovia sa už nikdy nevrátia. To všetko viedlo k záverečnému, krutému účtovaniu s vojnou.

7. Záverečné zúčtovanie: Cena slobody a odkaz dejín

Slovenskí vojaci v rakúsko-uhorských uniformách prešli tými najotrásnejšími pekľarmi svetových bojísk. Ich najkrvavejšie obete sú navždy zapísané v mrazoch **východného frontu v Haliči** a v bahnitých zákopoch pri talianskej rieke **Piava**. Hoci bojovali za monarchiu, ktorá ich utláčala, ich utrpenie paradoxne urýchlilo jej zánik.

- **69 800** – počet padlých slovenských vojakov.
- **61 680** – počet trvale zmrzačených Slovákov.
- **Solidarita** – nezastupiteľná pomoc krajanov z USA (napr. Slovenská evanjelická jednota), ktorí podporovali vdovy a siroty po padlých.

Hoci prvá svetová vojna priniesla nepredstaviteľnú bolesť, zároveň rozmetala staré poriadky a otvorila dvere k národnému oslobodeniu. Sen generácií o dôstojnom živote sa začal naplňovať až na troskách monarchie, v novom spoločnom štáte s bratmi Čechmi.